

Úgy üssön meg...*

Kenderes. A Kossuth utca 92. szám alatt alacsony házikó. Keserű Lajosé, az egykori csendőrtörzsőrmesteré. A 90. évét tapossa, ha fölkel az ágyból. Éjjeliszekrényén gyógyszerei, mellette egy füzetlap, rajta a fontos gondolatok. S ott feketéllik bőrkötésben a Biblia. A mackósan öltözött, természetes aggastyán széket húz maga alá s letelepedik.

– Mi volt eredetileg a foglalkozása?

– Férfiszabónak tanultam, de a nagy gazdasági világválság '29-ben munka nélkül hagyott engem is. Végigjártam az országot, de hát akkor új ruhát nem nagyon csináltattak még az urak se. A szakmám cserbenhagyott. Elmentem hát önként katonának. A 4. határőrségnél szolgáltam Darócihalmán. Nem tetszett, hogy a katonaság vasfegyelmet követelt. A szigor miatt átkértem magam a csendőrség pécsi 4. gyalogezredéhez.

– Ott akasztotta össze a bajuszt a nyilas pártitkárral?

– A dombóvári gettóhoz vezényeltek. Előbb Szekszárdon töltöttem el a kötelező félévem. Amikor tudtam, ha nem is nagy dolgokkal, de segítettem a zsidókon. Egy Hirsch nevű bútorgyáros zsidó panaszkodott, hogy elfogyott az ennivalójuk odabenn.

– Rendben! Majd velem jön ki a piacra, vásároljon amennyit csak akar, de maga nem szól senkinek egy kukkot se. Érti? Az összevásárolt húst, krumplit, miegymást. Pécsre vitettem a nagy csomagot egy Porubszky nevű emberhez. Ő közvetített.

A szolgálat éppen lejárt. Bent már tudtak arról, hogy mi történt. A szolgálatvezető rám szólt.

– Hát nincs ennivalójuk – szabadkoztam, de azt is odavágtam, hogy amíg itt vannak, mi felelünk értük. Az élelem aztán átjutott a kapuőrségen, engem meg följelentettek a kerületparancsnoknál. Hajmáskői pedig nyilas érzelmű volt, de nagyon. Kihallgatott, a társamat is kihallgatták. Őt roppant sajnáltam, mint jogvégzett embert. Az apja evangélikus pap volt, így csaptak ki bennünket a frontra. Ő oda is veszett.

– Térjünk vissza a dombóvári esethez.

– A nyilasok föl akartak vonulni, de törtek-zúztak. Történetesen akkor jött oda Szálasi Ferenc, a nemzetvezető. Akkor már a zsebemben volt a főbíró fölhívása, oszlassuk széjjel a menetet. Szálasi, dacára, hogy mindig utáltam őket, úriember módjára viselkedett. Közöltem vele, hogy nem tarthatják meg a fölvonulást.

* Részlet a szerző Cigánykaraván indulj! című, a Hortobágyra kitelepítettekről szóló, rövidesen megjelenő könyvéből.

– Ő csak a pártirodába megy. Megnézi az elszámolásokat, de Szatra Pál ellenszegült.

– *Mint kicsoda?*

– Mint a helyi nyilasközösség vezetője.

– *Dacolt? Ellenszegült?*

– Én mint járőrvezető elrendeltem a társamnak, Balatoninak, bilincselje meg. Amikor aztán a karperecet rá akarta kattintani, hozzákapott a puskájához. Én – ez a valóság! – megütöttem. Megjegyzem, soha nem bántottam senkit, ha a törvényt, a szabályokat betartotta. Bekísértük, de megkértem a büntető főbíró, hogy ne engedje szabadon, mert hát adtam neki egy pofont.

– *No, Keserű bácsi én sem kértem volna abból. Úgy látom, igen jó erőben van még mindig.*

– Az ám, de a főbíró Szatra Pált futni hagyta. Este már meg is érkezett a távirat rádió. Így aztán sok lett a rováson, újabb kihallgatás. S ki is vágta mindjárt a front-ra. Kiev alá. A halál torkába.

– *Nem a Donnál esett fogságba?*

– Nem, nem, Budán! Mit mondhatnék a januári harcokról? A Csalogány utcában lebombáztak egy házsört, ahonnét kiszabadítottunk egy házaspárt, meg három gyermeket. A vészkijáratnál pedig kibontottunk egy kisfiút. Élve. Ekkor kaptam meg az „Életmentésért” érmet.

– *Mi volt a dolguk egy frontországban?*

– Ukrajnában a megszállt területeken a közbiztonságért feleltünk. Orosz, ukrán, ha panaszkodott, fölvevük a jegyzőkönyvet és orvosoltuk mindjárt a bajt, ha egy mód volt rá.

* * *

– *Maga a kommunista párttitkárral is pórul járt, már Diósvizlón a szülőfalujában. Mesélje már el, hogyan történt?*

– Egy szép öltönyt szabtam rá, aztán egy álló évig hitegetett, hogy fizet, de egy huncut garast nem adott. Majd aztán szólni találtam neki. Ő meg vissza.

– Vegye tudomásul, itt én vagyok az élet és halál ura!

– Jól van – nyeltem egyet s lekentem neki két nagy marha pofont. Most már ki van fizetve, de meg ne próbálj kiabálni.

– *Ő vitette el?*

– Kezdjük el onnan – s ekkor a szálfatermetű felzokog – a házunkat előbb körbefogták az ávosok meg a rendőrök. Szegény feleségem!

Gondolhattam volna, hogy a lelki húrok megrezdülnek. Erzsike toldja meg emlékezetét, hisz számtalanszor, óráról órára haladva megbeszélhették már azt a napot. Majd Lajos bácsi hőiesen erőt vesz magán, s nem engedi lányának sem, hogy ő folytassa. A saját élmény az csak az ő sajátja!

– *Tehát bekísérték...*

– Igen, az irodai szobában találkoztam össze Kurucz Vendellel, Herendivel. Kurucz kocsmáros, Herendi próbacsendőr volt. És ott várt Hosszú László, az öltönyös párttitkár is, no meg a községi bíró, Kovács s egy Göndör nevű őrsparancsnok. Még a szüleit ismertem. Az ÁVÓ-s tiszt a többiek füle hallatára érhetően felolvasta határozatot. El ne feledjem, ÁVÓ-s tisztból is volt három. Rám rivallt valamelyik.

– Írja alá!

– Nem én! Tudtommal – hisz a Pinczés-féle büntetőjog kimondja – valakit valamely helyről, csak úgy lehet kiutasítani, ha bünvádi eljárás indult ellene, vagy bírósági végzés rendelkezik róla. De hát őket nem érdekelte. Háromszor is felszólítottak, de csak nem tudták kezembe adni a tollat. Így Göndör, az őrmester vette föl.

– Nem baj, majd én aláírom.

– *Lehetetlen* – kiáltok föl, de az elfúlt, rekedt hang is a plafont veri.

– Ez okirat-hamisítás, úgy tudja meg!

– Még egy mondatot! – kérlel Erzsike – édesanya, ugye otthon maradt s nála egy kisújszállási rendőr strázsált. Véletlenül megakadt a szeme a falon lógó képen.

– Hát ez a kenderesi templom! Hogy’ került ez ide?

– Mert én meg kenderesi vagyok – vallotta be neki.

Erre föl a kisújszállási rendőr megenyhült.

– Magukat elviszik, habár tilos róla beszélnem. – S leterített egy lepedőt abba csomagolt, mert anyám csak ült és sírt.

Rögtön tegyük hozzá a nagy családi batyuhoz a lovat, a tehenet, a szekeret, a szemesterményt. „Szükség lesz ott rá!” – csapták be álnokul a diósviszlói gazdákat is, mert szegény fejük elhitte, hogy minden jószág velük lesz, etetik–itatják, majd ott is, ahová az ÁVÓ telepíti őket. A vagonokban itatták is, aztán a Hortobágyi Állami Gazdaság vezetői a szemük láttára köttették a gazdaság istállóiba.

Volt ennél nagyobb vesztesége is a Keserű Lajosnak. Édestestvérét az érettségi banketről hurcolták el. Már tanítóként. A kis Erzsikét nem találták, így menekült meg a Hortobágytól. A kenderesiek úgy tudják, hogy tőlük az önkény senkit nem telepített ki, mert nem volt olyan galád hatósági elöljáró Horthy falujában, aki teljesítette volna az eltökélt párt és az ÁVÓ utasítását. Hogy igaz-e vagy sem, arról az árulkodik, hogy a Vitéz Bakos-féle árkusi fogolylistán egyetlenegy kenderesi család sem szerepel.

* * *

– *Pörgessük az időt. Egy nagy ugrás. Árkus a Hortobágyon. Már ott is vannak.*

– Ott fölsímt a gépműhely vezetője – járja át ma is a melegség, a derű Keserű Lajos szavait – Marosvári László volt az, egy hadifogoly társam. Rögtön a cséplőgéphez osztott be, de a feleségemmel együtt. Arra ugye mindig vigyáztam, hogy közel legyünk egymáshoz, mert én nem hiszek senkinek. S egyszer csak jött az apósom,

vele a Szolnoki Cukorgyár igazgatója, a munkatársai és a felügyelők. Közbenjártak. Az apósom, Kard László, diplomás agrármérnök, meglobogtatta a fölmentést az internálás alól. Tehát előbb nekünk mutatta meg a cséplőgépnél, csak aztán mentek át Szásztelekre, ahol Lugossi pártitkárt keresték. Csakhogy a feleségem kijelentette: nélkülem nem hagyja el a tábor. Nem válik el tőlem, és nem ír rólam alá semmilyen rendszerellenes koholmányt. Világos beszéd. Engem, mint csendőrt innen ugye ki nem vihettek. Ők sem erre vállalkoztak. Ha pusztulnunk kell, pusztuljunk együtt – vigasztaltuk egymást. Már az is nagy csendességgel töltötte el szívünket, hogy a kislányom menedékre talált apósomnál. Második otthonra.

– *Így aztán a fogságot választották.*

– Együtt, de az élet haladt tovább. A gépesítés a gazdaságban sem állt meg. '51 tavaszán, ha nem is hirdették ki, de már traktornyeregbe ülhattünk. Az állattenyésztési ágazat kapuja is megnyílt előttünk. Ám nyugtalankodtam szakértelmem miatt. Mondtam is Marosvári Lászlónak.

– Tudod, hogy szabó vagyok.

– Ne foglalkozz te azzal! Ne azon törd a fejed. Megtanítalak én egy nap alatt vezetni. És már fel is ülhettem a sztalinyecre Fiala Istvánhoz. '51 őszén a Méhes-háton szántottunk. Majd Fiala Pista a kórházi ágyat nyomta jó ideig Debrecenben, így Vona Tamás traktoristát tették át Árkusra Borzasról.

– *Nagy kiváltság volt az, hogy szabadokkal együtt lélegezhetett?*

– Ha ketten szántottunk kint, úgy igen.

– *S maga is vezette a normanaplót? Nem csalták el a teljesítményét?*

Egy szusszanásnyi kényszerpihenőre megállunk. Lajos bá' a gyógyszereit egy csupor teával fölhörpinti.

– Tamás megmondta, hogy más az ő normája, más az én normám és más a kezelőké. Őket a MEVIÉP küldte. Tamás fizetésének igazságosan én a 80 százalékát kaptam volna meg, de több lett! A két gyereké is, mert az egészet összeadta és ő fizetett. Így osztott.

– *Disznóföld, Méhes-hát, egyiket sem az árkusi nagymagtár mellé tették le. Ott kinn, ilyen messzeségben igazán a pacsirta szabadsága köszöntött magukra. Rendőr mégse kísérgethette a sztalinyecet.*

– A céloom is az volt, kivonni magamat a tömegeből.

– *De naponta visszajárt a földekről?*

– A táborba? Nem! – értetlenkedik civil ostobaságomon.

– *Az előbb még azt állította, hogy magától még a munkában se vált el a felesége.*

– Soha. Csakhogy őt meg én vettem magam mellé gépkezelőnek. Az igazság az, hogy a szerencse kezemre játszott, mert a MEVIÉP visszakérte a két kölcsönadott fi-

út. A sztalinyecről viszont túl sok jót ne írjon! Télen? Ha felfagyott? Dehogyan is hasítottunk már barázdákat.

Megbotránkozik tudatlanságomon, mert én meg a korabeli Szabad Nép győzelmi jelentésére hivatkozok, amikor majdhogynem országosan megünnepelték a 275. láncfalas átadását.

– Ez? Elhasznált ócskaság volt. Hát nem a gyári szalagról legördült újakat irányították Árkusra, Borzasra. E láncfalasok már a második világháború előtt elhasználódtak.

Ott az isten háta mögött, a fabódében fohászkodtak-e istenhez a szabadulásért?

– Én mindig bíztam, de Tamáson kívül soha senkivel még bizalmatlanul se tárgyaltam. Ő vele igen! Barátilag. Persze. Nála még egy disznót is hizlalhattam.

* * *

– *Szökött meg valaha is?*

– Csak Debrecenig. A kórházban látogattam meg a feleségemet. Mindig az első vonattal. Már jó előre megváltottam a jegyet Gyökérkútnál. Az egy árva megállóhely. Ha egyenruhás bukkant fel, a fülkék közt mászkáltam. Este pedig visszaosontam a táborba – kiadós gyaloglás után. Egy Esküdt nevű öreg éjjeli őr (ugyancsak telepes) – tudott róla. A szájába rágtam. „Ha keresnek, a gyeptörést mérjük valahol a Köves-háton”.

– *És odaadónan ápolták a feleségét?*

– Nagyon. De ott feküdt egy rendőr neje is. Megzsarolt: „Látom ám az együttműködést!”

– *Együttműködést? Kórházban?*

– A látogatásra fogta, s azt is ráolvasta a feleségemre, hogy szimulál.

– Az orvosok – veszi át szót Erzsike pihentetőül – túljártak az eszén, mert inkább kivették édesanya manduláját, s találtak nála egy gyomorfekélyt is, hogy a rizsföld jéghideg vizében szerzett súlyos szívelégtelenségét gyógyíthassák. Különösen dr. Papp Ottó városi belgyógyász és az osztályvezető főorvos tett ki magáért, de ők se lehettek túlságosan biztonságban a rendőrfeleségtől.

– *Ez a pech!*

– Csaba! Azt nem tudja-e véletlenül, hogy annak idején Árkusra ki járt ki? Melyik doktor? Nála is jelentkezni kellett. Az én fiatalasszony édesanyámat a mocskos végigtapogatta. Meggyötörte, épp hogy meg nem erőszakolta. A rendőr meg csorgó nyállal az ajtóból nézte.

– *Engedély nélkül, kintről rokonok szöktek be?*

– Nagypapa többször is.

A fényképét nézegetjük. Tekintélyes, magyaros arcú, javakorabeli férfiú. A becsületesség szinte lerí róla. Mintha rám vetné tekintetét, ám Erzsike egy másik fény-

képről szomorú történetet olvas le. Patyolatfehér ruhácskájában a Nyugati-főcsatorna hídján a korlát előtt álldogál. Hároméves.

– A ruhácskát egy tündéri kis öregasszonnyal bent varratta édesanyám meglepetésül, ha jövök. Azzal rohantam vissza nagymamámhoz, hogy „Nézd csak! A néni adta”. Hát édesanya nagyon odavolt tőle. Rettenetesen sírt.

– *Hol játszódtok le a jelenet?*

– Az őrök épületében. Anyámat annyira megviselte, hogy lelkileg egész életében nem bírta feldolgozni. S azt tudja-e? – kérde tőlem Erzsike – apámék ahogy haladtak a szántással Füredkócs alá, a tanyasiak tojással, tejjel tórával álltak ki az útra. Néhány forintot csak összeadtak rá a sovány árkusiak. Anyám kelengyét kimene-kítették, a cukorgyári felügyelők gépkocsit küldtek érte. A tiszacsegei gátőr a töltésre rakta ki a tejeskannát a „népnyúzóknak” a kegyetlen téli, artéri fairtáskor. Ennyit a népről.

– *Végére is, kinek a kezében suhogott a kormánypálca Árkuson?*

– A kiscsizmáséban. ÁVH-s tiszt volt. A nevét nem tudhattuk.

– Tulajdonképpen a gazdaság vezetőjét, urát tiszteltük benne. Szokása volt, hogy a kiszemelt telepest szembe állította fősorakozott tömeggel. Engem is kiállított a placra a feleségemmel együtt.

– Lőrincz Sándort leváltottuk! – Fejedelmi többesben beszélt. – Maga az asszonnyal kimegy a helyére Faluvéghalmára. Kocsis-brigádvezetőnek. Érti!

– Megértettem, de a lovakkal nem tudok bánni.

– Három napra a barakkba zárt, majd „kinevezett” kaszálási csoportvezetőnek. Fogtam a kaszát én is, mert olyan magasra tolta fel a norma mércéjét. Besegítettem. Hadd gyűljön a rend a brigádnak.

* * *

– *Hogyan bukott ki, hogy kik fülelnek?*

– Sorolom mindjárt! A sógornőm éppen férjhez ment. A feleségem egy csapat asszonnyal Faluvéghalmán gyógynövényt gyűjtött. A hajladozásban felsóhajtott:

– De jó volna a lakodalomban ott lenni! – Este az ÁVÓ-s Bojt (az a vadállat) hívatta az őrre. Mindig az őrön ütötte-verte a „klienseit”.

– Mi az? Hallom, szökni akart! Megismertessem a veséjét a gumibottal?

A feleségem magyar asszonyként viselkedett. Méltósággal.

– Úgy üssön meg, hogy az én apám keze idáig ér!

Meghökken.

– Hát ki a maga apja?

– Tudja meg Kenderesen! A tanácstól.

Így csak kikergette.

– *De kitől tudta meg Bojti – út szöveget az én fejembe –, hogy Faluvéghalmán mit beszélnek? Odáig csak nem hallgatózhatott.*

– Vöröséktől, egy kitelepített párttitkár anyósától, mert szedegette ő is a gyógyfüvet Faluvéghalmán.

A reszkető kéz erélyesen ragadja meg a füzetlapot. Előre elkészítve! Nekem.

– Besúgók: – bök rá – *Czipót, Haracsi. Csólig* tagadja azóta is. Már nyilatkozott állítólag.

– *S ha rávették őket? Valamivel.*

Az élő emlékezet hallgat. Nem hatódik meg. Az utolsó napokhoz érkezünk, a „táborbontáshoz”.

– Emlékszem. A feleségem nagyon szeretett volna a barátnőjével beszélgetni. Tőlem kéredezkedett el.

– Tamás! – vállalom a felelősséget, te menj haza Iványba, én az asszonyt eleresztem. – Így indult el, s haza is ért Árkusra, de reggel Brankovits rendőr kiadta az ukázt: tíz asszony gyűjteni megy Szásztelekre. S beosztotta közéjük őt is. Én leken-tem a motort, s hajnalban ballagtam vissza.

– Nélkülem egy tapodtat sem, csak együtt. Vagy gyűjtök én helyette! – alku-doztam. A rendőr túrta.

– Na, jöjjön! – Amint boglyázok az egyik asszony odasomfordál hozzám, de már eltörött a mécsese.

– Csőke Béla – mondja szípigva – a sarkunkban jár és szívja a vérünket, mint a pióca, azzal, hogy „majd a húsokkal zsírozzuk meg a nagy Hortobágyot, itt fogtok megdöglenni”.

– Nem úgy van az! – nyugtattam – Csőkét meg azzal torkoltam le nagy ártatlanul, hogy sokkal hamarabb megszabadulunk, mint gondolná. – Nem vettétek észre – avattam be –, hogy Árkuson villanszerelőnek öltözött angol kémek járják a tábort, amikor mi kinn, a mezőn vagyunk.

– *Nem amolyan messiásvárás terjedt el?*

– Nem! – köti az ebet a karóhoz Keserű Lajos, a dolgos csendőraggastyán.

– *S ezen a napon ugrott a kútba egy öregember.*

– Czipót fedezte fel azt is. Az egyeki temetőben, vagy annak az árkában hantolták el? Erről nem állíthatok semmit felelőséggel.

– *S ki hozta meg a régen várt nagy újságot?*

– A szászelki párttitkár öccse. Ekkor már Csőke is befogta a száját, de csak nem állta meg, hogy ki ne szedje belőlem. Már bácsizott!

– De, ki árulta azt el Lajos bácsi, hogy...

– Hát a falnak beszélek én? Azok a villanszerelők valóban Árkuson voltak. Azt ígérték, hogy visszajönnek a vályogházba bevezetni a villanyt.

– De hát ez csak ugratás volt. Nem?

– Mondom, hogy nem, de a pusztán úgy eltűntek, mint szürke szamár a ködben.
– S akkor újból megjött Lugossi egy másik hírrel. „Aki akar, az maradhat, mert az állami gazdaság küszködni fog munkaerő híján”. Már kért és ígért.

* * *

– *S maga, hogy döntött?*

– Majd meglátom! Előbb hazaröpítem a családot, s ha közelebb tudok elhelyezkedni – fogadtam meg Tamásnak – úgy már csak látogatjuk egymást. Így aztán Berkes Jóska, a gépműhely nagyon rendes főnöke, vontatót adott alánk, s nagy nehezen, de hazapöfögtünk. Itt-ott elakadtunk. Apósom és a rokonság patronálásával sem sikerült azonban valamire való állást szereznem a környéken. Ugye Kenderes Kunhegyest bőven ellátta munkásokkal. A Csorbai Állami Gazdaságban a főagronómus és az igazgató biztatott, de aztán két nap múlva sajnálkoztak, mert nem tagadták: a párttitkár befújta, honnan érkeztem. Így aztán vissza Árkusra biciklivel.

– *Te jó isten!*

– Karcagtól Berekfürdön át a nagyiváni legelőn tekertem Faluvéghalmáig. Alá írtam a szerződést a gazdasággal, de már szabadként. '53 augusztus végétől '57-ig.

– *Oda-vissza, az legalább 80 kilométer.*

– Csak hetente! Tarisznyáztam. Odahaza maradt egy kis tartalék, abból. Majd rájöttem, ha vonattal megyek haza Debrecenből Kisújszálláson át vagy hazulról vissza, úgy hamarabb, közelebb.

– *A kiszípolozóival összeakadt-e? Pályáztott-e rájuk?*

– Többé soha! Ennek az volt a jó oka, hogy Vona Tamás mindig a fabódénál várt, a földeken.

– *S ha egy jó hónapja volt, mennyit vitt haza?*

Majd' hanyatt lők a meglepetés.

– Ötezret is.

'54-ben, '55-ben? Ez több mint három pedagógus bére. Túlórakkal együtt. Keserű Lajos 210 százalékot teljesített akkor. Nem azért, hogy a csendőr megmutatja: ki a legény a rizstelepgáton, habár a MEVIÉP friss földmunkáját éppen Keserű Lajos és Vona Tamás bontotta el a botcsinálta mérések miatt. A Hortobágy védtelen ősi szike-seit így tette tönkre Hegedűs András, a „népszerű” földművelési miniszterhelyettes, no meg Rákosi főtitkár gazdasági képzelgése: „Holnapra megforgatjuk az egész világot”. Helyette a nehézkek forgatták fel a talajt, s ha azt még egyszer visszaborították, a vékony kis termőréteg összekeveredett az agyaggal. Tönkrement.

A Keserű Lajosok, a Vona Tamások éjt-nap hajtottak. Őrült teljesítményeikkel válaszoltak az 5 éves terv parancsnokainak.

– Már meg az volt a vörös posztó a részeges MEVIÉP főnök szemében – rakja fülembe a bogarat Lajos bá' –, hogy a többi traktoros egy csendőrtiszt miatt nem

tud majd keresni. – Lekopogja – Holott cédulát húzatott velünk Berkes József, a gazdasági gépműhelyfőnök. Miért? Igazságosan a szerencsére bízta a jól fizető munkák elosztását.

A csöndes sztahanovizmusig sztalinyevezőt már meg a kiváló teljesítményéért leckéztették. Erkölcsei leszállásból, de ő fel se vette. Spórolt a kenderesi Kossuth utcái házikóra, ha már – noha törvény írta elő! – azt a 10 ezer forint letelepedési kölcsönt megtagadták tőle. A kötelező 5 ezer forint fájdalomdíjat is, ami pedig minden felszabadított telepesnek járt.

– Nincs ráutalva! – írták meg neki hivatalból.

Később a munkatábori, robotesztendőket nagy-nagy utánajárással igazolták.

– Előbb jócskán meghiányosítva – számolgat Erzsike. Persze nem ment könnyen a visszailleszkedés a normális kerékvágásba nekem se, noha nincs, nem is volt telepes múltam.

Szülei 50. házassági évfordulós, újraesketési fényképében gyönyörködik.

– Azért mekkora jóvátétel, hogy ilyen sokáig élhettek együtt, de mint a galambok. Az én üldöztetésem nem ilyen nyíltan tört a felszínre, de azért a főiskolai felvételikén rendre elcsúsztam, az előírt pontszám miatt. Hagyjuk! Humán műveltségemet szerencsére nem tudták elorozni. Tíz évig zongorázni tanultam. Imádom a költészetet, az olvasást, a színházba járást. Apuhoz naponként járok, Szolnokról. Jól összeférünk emlékeinkkel, csak ne lenne annyi tévedés a velünk „törődő” írásokban.

Igaz! A fölszint kapargatni könnyű, ásni a nehezebb!

* * *

Keserű Lajos megint megmarkolja följegyzését, a füzetlapot.

– Akiket megverték:

Kurucz Vendel. Tábori szakács volt, leváltották. Az őrre külön főztek.

Orsó Mátyás. Soha nem szólt róla, a szásztelki kertészetben dolgozott. Ő se tárgyalt soha senkivel.

Dr. Balázs Rudolf. Mert ügyvéd volt.

Biacs János. Kékre-zöldre, mert jó gazda volt Somogyban.

Vlasics Rémusz. Mert Bojti rávette őt is, írjanak haza, küldjenek csomagot, bort. Megjött. A rendőrök ott helyben benyakalták. Reggel odaálltak egy pohárral és töltöttek a címzettnek. A demizsont kivitették az Árkus partjára.

– Nem ihattok többet gazfickók!

Hát ez a Rémusz bácsi odasúgta a melléte állónak: Te, ez sima víz, még szaga sincs. Ekkor estek neki, mert eszükbe jutott egy másik bűne is. Rémusz bácsi leventeoktató volt, tán Zákányban.

Kincses Jóskával se kivételeztek. Agyba-főbe verték. Nem tudni, miért? Az építkezésnél dolgozott.

A *Sáfár család*ot se hagyták ki az ütlegetésből. A két idős öreget, de a 15 éves unokájukat, Imrét és a kislányt is berendelték az őrre. Kíméletlenül.

Embersics Györgyöt is megdolgozták. Magyarosított nevét rühellték. Fiát, *Gézát*, a pécsi egyetemistát rábeszéltek, hogy menjen el a távoli Meggyesi-csárdába borért, mert már nemigen kaptak hitelbe sehol. Az a nagy erős fiú visszajött. Szóltak neki. „Apádat meg bevitték az őrre”. Az úgy megrázta az ajtójukat, hogy majd’ kiesett a helyéből.

*Gróf Széchenyi Frigyes*t összetörték, de már, amikor megérkezett, olyan borzalmas állapotban volt, mint aki meg akar halni. A gazdaság gyorsan a debreceni kórházba vitette.

– *És magát Bojti nem verte meg?*

– Próbált, amikor behívatott. Miért? Azt akarta hallani tőlem, hogy a 18 éves gróf Széchenyi Sanyika lazsál, ugyanis nálam volt gépkezelő.

– *S mi volt az ürügy?*

– Megkérdezte: dolgozik ez a kékvérű?

– Elvégzi a munkáját rendesen.

– Akkor is, ha a maga veséjét megsimogatom? A bothoz nyúlt.

– Úgy üssön meg – mondtam –, hogy azonnal meghaljak, mert a következő ütés az enyém lesz, azzal ami a kezem ügyébe kerül. És magának vége.

Hát nem ütött. Elengedett.

Tudja mivel kínozták a Sanyikát? Mint kiváló lovast. Azzal, hogy kizavarták Faluvégre kondásnak, Pentezugba juhásznak. Árkuson megtették latrinakezelőnek, csak a lovak közelébe ne kerüljön. Végül, amikor felszabadult a tábor, öngyilkosságot követett el, mert mindenáron Tarnócra akart hazamenni. Azt viszont megtiltották. Áldott jó lélek volt, az asszonyok mostak rá.

– *S hová tűntek a főtisztek?*

– Debrecen katonai parancsnokát sose láttuk viszont. A többieket (az is lehet, hogy letagadták a rangjukat) előbb-utóbb kiemelték.

* * *

– *Egyszer aztán csak hazament Diósvizlóra.*

– Édesanyámhoz. Odahajtotta – tán a lelkiismeret-furdalás – *Czina Józsefet*, a főelvitetőt. „A bocsánatod nélkül nem tudok meghalni”. Nem barátom! Én neked soha meg nem bocsátok, élj örökké. S menj keresztül minden szenvedésen, amit Árkustól kaptunk. Kizavartam, hiába ígért füt-fát, hogy rám hagyja a házát, a földjét. A bátyám szólt rám, feddőleg: „Már megint túllépted a határt”. De hadd dicsérjem meg a Czina feleségét, mert csomagokat gyűjtött a faluban. A levélben ott állt az aláírások között az ő neve is.

– *S mi lett az „öltönyös” párttitkárral?*

– Hosszú Laci disszidált. Öngyilkos lett. Egyébként egy húron pendült ő '44-ben a nyilasokkal is.

– Kovácsot említette még a „fogadóbizottságban”.

– Amikor megtudta, hogy fölszabadultunk, fölakasztotta magát.

Erzsike – még mindig nagy kő nehezedik rá – megkönnyebbülten kuncog.

– Apunak is a párttitkárt kellett megpofozni.

* * *

S álljon itt végül a Horthy-epizód, amely ugyan röpké, de megér egy kismisét.

– Találkozott a kormányzóval?

– Gödöllőn. A hivatalos nyaralását ott töltötte. Az nagyon nehéz szolgálat volt! – Sopánkodik.

– *S mi volt abban a nehéz annak, akit a frontra dobtak, aki nyilaspárt-felvonulást zavart szét, aki a zsidóknak enni adott?*

– Aj, hát mi a főméltóságú úrra vigyáztunk! Mint a szemünk fényére!

– *Nem értem.*

– Mindig jöttek hozzá a kabinetirodától, a vezérkartól. Ő meg ugye csak fogadta ezt a nagyembert is – azt a potentátot is. Kenderesre kértem magam a különítménybe. Ide a kormányzó úr magánnyaralásra utazott.

– *Megszólította?*

– Hogyne! Éjszaka, a kastély parkjában szétszóródva csak a zseblámpákkal körözhattunk. Valóban a csend őrei voltunk. Így adtunk jelet egymásnak. S éjjel ket-tőkor nyílt az ablak:

– Fiúk, milyen idő van?

– *Hát mit csinált ilyen későn?*

– Írta az emlékiratait. Rendezte. Május végétől, augusztus közepéig.

– *Hányan vigyázták?*

– Negyvenketten!

– *S amikor véget ért őfőméltósága nyaralása?*

– Felsorakoztunk. Megköszönte a munkát. Kezet fogott. Elköszönt.

– *Szeretik őt a kenderesiek?*

– A fél ország.

Visszakérdez:

– Hát látta az újratemetését...?

Szalai Csaba költő, újságíró, író. Az Írószövetség tagja. Debrecenben él. Aktuális munkája: Debrecen 1944. júniusi terrorbombázása történetének földolgozása.